

بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی دوره آموزش ابتدایی به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر نقش زنان

ابراهیم صالحی عمران^۱، حسین چارباشلو^۲، سیروس منصوری^۳

چکیده

منابع محدود و نیازهای نامحدود انسان، به همراه رشد سریع جمعیت از یک سو برای دولت‌ها، و سیل کالاهای عرضه‌شده در بازار و امکانات صورت گرفته توسط تبلیغات در زمینه فروش و ماهیت بیش‌ازبیش پیچیده این کالاها به همراه مقدار کم مشاوره فردی ارائه شده به خریدار (شهروندان جامعه) سبب شده که دولت‌ها از طرفی و شهروندان از طرف دیگر با مهم‌ترین مسأله، یعنی مسأله انتخاب مواجه شوند. یکی از راهبردهایی که کشورهای پیشرفته برای حل این مسأله اتخاذ کرده‌اند، موضوع آموزش مصرف‌کننده می‌باشد. از آنجایی که دوره آموزش ابتدایی در فرآیند آموزش و ارائه و انتقال مفاهیم مربوط به فرهنگ عمومی و رفتاری جامعه نقش اساسی دارد، در این مقاله سعی شده است تا مفهوم صرفه‌جویی و مصرف بهینه، البته با نگاه جنسیتی و با استفاده از روش تحلیل محتوا از بعد کمی و کیفی در کتاب‌های درسی این دوره مورد بررسی قرار گیرد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی توجه چندانی به نقش زنان در مصرف بهینه و صرفه‌جویی نشده است. بدین معنی که علاوه بر عدم توجه سازمان‌یافته به موضوع آموزش مصرف در کتاب‌های درسی، تصاویر، جملات و مفاهیم نیز رنگ و بوی جنسیتی به خود گرفته است و توجه اساسی بیش‌تر معطوف به مردان است، و این درحالی است که نقش زنان در اقتصاد خانواده و جامعه بسیار اساسی است.

واژه‌های کلیدی: مصرف بهینه، زنان، آموزش، کتاب‌های درسی، تحلیل محتوا، دوره ابتدایی

۱- دانشیار دانشگاه مازندران: بابلسر، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

edpes60@hotmail.com

۲- کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی hossein.charbashlu@gmail.com

۳- کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی sirus.bakaki@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

اصلاح الگوی مصرف را باید با تمام وجود به عنوان یک ضرورت دینی و ملی باور کرد. از دیدگاه مذهبی "مصرف" هم مانند "درآمد" دارای معیارها و ضوابطی است که در روز قیامت به عنوان "نعیم" مورد سؤال قرار می‌گیرد. عدم رعایت این معیارها و ضوابط گناه خلاف اخلاق و گاهی نیز خلاف شرع است. اما از دیدگاه ملی نیز سامان‌دهی مصرف برای کشوری در حال توسعه چون ما که با وجود ثروت‌های کلان طبیعی و ذخایر زیرزمینی، از کمبودهای مهمی نظیر آب رنج می‌برد یک اقدام گریزناپذیر است؛ به ویژه در این زمان که بحران اقتصادی، جهان و به تبع آن، ما را تحت تأثیر قرار داده است (اسماعیلی، ۱۳۸۸). به هر حال اینکه انسان بداند چگونه و در کجا داشته‌های خود را مصرف کند موضوع بسیار مهمی است که بی‌تردید قابل تعلیم و تعلم است. مدیریت منابع چه منابع مالی و چه منابع انسانی، علم و تخصص با ارزشی است که باید آموخت. به عبارت دیگر محدودیت منابع و امکانات موجود جامعه و نیازهای نامحدود انسان به همراه رشد سریع جمعیت از یک سو برای دولت‌ها و سیل کالاهای عرضه شده در بازار و امکانات صورت گرفته توسط تبلیغات در زمینه فروش و ماهیت بیش‌ازبیش پیچیده این کالاها به همراه مقدار کم مشاوره فردی ارائه شده به خریدار (شهروندان جامعه) سبب شده که دولت‌ها و شهروندان با مهم‌ترین

مسأله، یعنی مسأله انتخاب مواجه شوند. یکی از راهبردهایی که کشورهای پیشرفته برای حل این مسأله اتخاذ کردند، موضوع آموزش مصرف‌کننده^۱ به شهروندان به ویژه زنان می‌باشد. آنچه به نقش آموزش زنان در توسعه، اهمیت شایانی می‌بخشد، تأثیر آموزش زنان بر افزایش بازده اقتصادی، ارتقای سطح بهداشت خانواده و جامعه، پیشرفت تحصیلی فرزندان، کنترل جمعیت، برابری اجتماعی و توسعه اجتماعی می‌باشد (چابکی، ۱۳۸۲). به طور مثال در کشور ایالات متحده امریکا با آگاهی از اهمیت این مسأله (کمبود منابع و نامحدود بودن نیازها) از سال ۱۹۶۷ موضوع آموزش مصرف‌کننده به صورت جدی مطرح شده و در قالب رئوس مطالب در برنامه درسی گنجانده شده است. تا از این طریق به تربیت شهروندانی که نسبت به کاربرد صحیح منابع موجود جامعه حساس شوند و به این بینش برسند که منابع جامعه به گونه ای نیست که پاسخگوی همه نیازهایشان باشد و باید نیازهای ضروری را شناسایی و درآمدهای خود را با توجه به این نیازها صرف کنند. آموزش مصرف‌کننده، زنان را برای تبدیل شدن به یک شهروند آگاه و هوشیار از نیازهای ضروری خویش و به کارگیری بهترین روش جهت استفاده از منابع و امکانات خویش با توجه به دانش بدست‌آورده در زمینه مصرف، سوق می‌دهد تا به آنها برای داشتن یک زندگی ثمربخش و مفید در زمان

^۱ consumer education

باشند. لذا به دختران آموزش‌های مربوط به اقتصاد خانواده، بهداشت و موضوعات کاربردی دیگر که به نقش آنها بر می‌گردد داده شود (چابکی ۱۳۸۲).

دیدگاه فمینیستی: این دیدگاه بر این اصل استوار است که زنان و مردان در جامعه با هم برابرند و باید از امکانات و شرایط یکسانی نیز برخوردار باشند لذا آموزش نیز باید به هر دو جنس به طور یکسان ارائه شود. (چابکی، ۱۳۸۲، صالحی عمران، ۱۳۸۳).

با توجه به دیدگاه‌های ارائه شده، آموزش مصرف به زنان از اهمیت برخوردار می‌گردد بدین معنی که حتی در دیدگاه نخست که نقش زنان را به خانه‌داری تقلیل می‌دهد به روشنی آموزش مصرف از اهمیت برخوردار است زیرا زن به عنوان خانه‌دار پیوند اساسی با مصرف دارد. دیدگاه دوم و سوم نیز به طور آشکار به آموزش مصرف به زنان تأکید می‌کنند.

به هر حال برنامه‌داری با رویکرد آموزش مصرف‌کننده با تحقق اهداف زیر طراحی شده است:

۱. زنان به یک مصرف‌کننده خردمند و هوشیار تبدیل شوند.

۲. حقوق و مسئولیت‌ها و قوانینی که در زمینه مصرف‌کننده در جامعه وجود دارد آگاهی پیدا کنند.

۳. نگرش احساس مسئولیت کردن در قبال استفاده صحیح از منابع را در زنان توسعه دهد.

حال کمک کند و از این طریق یک آینده خوب برای خودشان و دیگران بنا کنند. آموزش مصرف‌کننده مهارت‌ها، تصورات و باورهای اساسی افراد را برای زندگی روزمره‌شان بر اساس چهارچوب ارزش‌های شخصی‌شان توسعه می‌دهد تا از این طریق حداکثر رضایت-خاطر و فایده‌مندی را از منابع‌شان ببرند (گیت ویتز و مک گی^۱، ۲۰۰۰). ضمن اینکه دیدگاه‌های جامعه‌شناختی مرتبط با آموزش زنان؛ به طور ضمنی یا مستقیم به آموزش مصرف به زنان تأکید دارند در این زمینه سه دیدگاه به طور خلاصه بررسی می‌شود (چابکی؛ ۱۳۸۲).

دیدگاه کلاسیک: از دیدگاه کلاسیک، وضعیت زنان در چارچوب خانه و خانه‌داری ترسیم می‌شود و به همین لحاظ، آموزش در این دیدگاه جایگاه خاصی ندارد. در این دیدگاه زنان به عنوان خانه‌داران آینده به حساب می‌آیند لذا آموزش دادن به آنها کاری عبث و بیهوده می‌باشد (کازیونی و تابث ۲۰۰۰).

دیدگاه برابر اما متفاوت: این دیدگاه که کماکان در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه دیدگاهی مقبول و مورد توجه می‌باشد، آموزش دختران را به دلیل اینکه تأثیر اساسی بر فرزندان و بهداشت و اقتصاد خانواده می‌گذارد توجیه‌پذیر می‌داند ولی بر مبنای این دیدگاه اعتقاد بر این است که آموزش ارائه شده به دختران و پسران با همدیگر تفاوت داشته

¹ Gidvitz & Macgee

اطلاعات و آگاهی در زمینه مصرف و شناسایی کالاها و خدمات ضروری و با کیفیت و عدم خرید کالاها بی‌کیفیت، تولیدکنندگان کالا و خدمات را مجبور به تولید کالا و خدمات با کیفیت و منطبق با نیازهای مصرف‌کننده می‌کند که در نهایت به دلیل تولید محصولات و خدمات براساس نیازهای مصرف‌کننده و جلوگیری از تولید و عرضه محصولات بی-کیفیت به رشد و توسعه اقتصادی جامعه کمک می‌کند. با توجه به این مهم، مدارس باید زنان را برای تبدیل شدن به یک شهروند منطقی و آگاه از نیازهای‌شان آماده کنند تا کالاها و خدمات ضروری را برای رفع نیازهای‌شان خریداری کنند. همچنین زنان به عنوان عضوی از جامعه، باید یک بینش اقتصادی برای حل مسائل روزمره اقتصادی فراروی آن‌ها هم در زندگی خصوصی و هم برای جامعه‌شان کسب کنند. و همچنین باید یاد بگیرند که چگونه از منابع محدود بیش‌ترین رضایت و بهره‌مندی را ببرند. اشاره به این نکته ضروری می‌باشد که آموزش مصرف‌کننده در جامعه صرفاً از دیدگاه اقتصادی مورد ارزیابی قرار نمی‌گیرد و دارای جنبه اجتماعی هم می‌باشد که مهم‌ترین آن دوام و ماندگاری منابع و ارتباط بین بخش‌های فقیر و ثروتمند جامعه و تطبیق الگوی مصرف با منابع طبیعی و محیطی موجود جامعه می‌باشد. با توجه به این مهم، یکی از نهادهایی که در جامعه می‌تواند در زمینه اصلاح الگوی مصرف نقشی اساسی ایفاء کند، نهاد آموزش و پرورش

۴. فرآیندهای یک تصمیم‌گیری عاقلانه را بر اساس اهداف و ارزش‌های فردی توسعه دهند.
 ۵. در هنگام اتخاذ تصمیم مربوط به مصرف از منابع اطلاعاتی استفاده کند.
 ۶. نقش‌های مصرف‌کننده در جامعه چه به عنوان یک شهروند درک کنند.
 ۷. در جنبه‌های مصرفی زندگی خانوادگی مشارکت فعال داشته باشد.

وقتی این اهداف در زنان تحقق پیدا کند زنان به عنوان یک مصرف‌کننده کاملاً درک می‌کنند که تصمیمات‌شان باید مبتنی بر اطلاعات موثق و کاربرد اصول اساسی علم اقتصاد باشد (گیت‌ویتز و مک‌گی^۱ ۲۰۰۰). ارائه آموزش مصرف‌کننده اثربخش، زنان را برای رویارویی و حل مشکلات زندگی آماده خواهد کرد و بر این اساس تصمیمات عاقلانه‌ای در سرتاسر زندگی اتخاذ می‌کنند و به خاطر تصمیمات عقلانی و منطقی در زمینه مصرف هم برای خودشان و اقتصاد خانواده^۲ و هم برای اقتصاد عمومی مفید خواهند بود. به عبارت دیگر، در گذشته آموزش در زمینه تجارت و اقتصاد بیش‌تر بر اساس دیدگاه تولیدکننده بوده است اما امروزه در اقتصاد کنونی، مصرف‌کننده (مشتری) نقش مهمی ایفاء می‌کند. با توجه به این نکته، ارائه آموزش مصرف‌کننده به زنان سبب تبدیل شدن آن‌ها به یک مصرف‌کننده منطقی می‌شوند و به دلیل برخورداری از

^۱ Gidvitz & Macgee

^۲ Home economics

های مصرف‌کنندگان باشد؛ می‌شود. ضمن اینکه این تقاضا که جامعه می‌بایست از طریق مدارس خود این اطمینان را حاصل کند که شهروندان آن آموزش صحیح مصرف‌کردن را دریافت می‌کنند؛ به زمان‌های بسیار پیش برمی‌گردد. به هر صورت به شکل روز افزون افراد به جای اینکه کالاها را برای برآورده کردن نیازهای خود، خود تولید نمایند؛ آن را خریداری می‌کنند. این تغییرات مدارس را ملزم می‌کند تا به افراد دانش‌ها و مهارت‌هایی را آموزش دهد که آن‌ها بتوانند به عنوان مصرف‌کننده هم به لحاظ فردی و هم از دیدگاه اقتصاد ملی نقش صحیحی را ایفا کنند (ایدمن، ۱۹۹۱). ضمن اینکه خیل عظیم کالاهایی که به بازار عرضه می‌شوند، همچنین تأثیر تبلیغات بر فروش و ماهیت فنی پیچیده این کالاها به همراه مقدار کم آگاهی ارائه شده به خریدار، وی را به عنوان مصرف‌کننده در شرایط سختی قرار می‌دهد، شرایطی که او آمادگی و دانش لازم برای مواجهه با آن را ندارد. این موضوعات و مسائل حوزه تمرکز آموزش مصرف‌کننده را شکل می‌دهند. با وجود این مشکلات و رویه‌های خاص در "جامعه مصرف‌کننده" که به معنای جامعه موفقی می‌باشد که تلاش می‌کند که مصرف‌کالاهایش را از آنچه گفته شد نیز بیش‌تر بکند، نگاه‌ها را به مسائل جدیدتری از مشکلات مصرف‌کننده منعطف کرده است. دو مسأله عمده و متفاوت

می‌باشد. آموزش و پرورش می‌تواند با شناساندن طریقه درست مصرف‌کردن در لابه‌لای محتوای کتب درسی و آموزش زنان در زمینه مصرف بهینه به عنوان شهروندان آینده و مصرف‌کنندگان فعلی جامعه نقش مهمی در تنظیم نیازهای واقعی مصرف‌کننده و سبب الگوی خانوار آینده ایفاء کند. از طرف دیگر زنان به عنوان مدیران اقتصاد خانواده و همچنین به عنوان عاملی تأثیرگذار بر آموزش الگوی مصرف فرزندان به عنوان مصرف‌کنندگان جامعه نسبت به مردان از اهمیت شایان توجهی برخوردارند. از این‌رو این مقاله سعی دارد پاسخ دهد اولاً چگونه موضوع تحقیق با تأکید بر نقش جنسیت در محتوای کتب درسی دوره ابتدایی ترسیم شده است. ثانیاً مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه را چگونه می‌توان در زنان به وسیله تئوری جدید به نام آموزش مصرف‌کننده نهادینه کرد.

آموزش مصرف‌کننده

هدف آموزش مصرف‌کننده این است که شاگردان را چنان آموزش بدهد تا مصرف‌کننده انتقادی، دانشی^۱ و منطقی باشند که از نیازهای واقعی خودشان آگاه شوند و محصولات را به طریقی آزادانه و بدون تحت تأثیر تبلیغات قرارگرفتن انتخاب نمایند. این مسئله به‌نوبه خود منجر به رقابت اقتصادی مؤثر، کارا و تولید صحیح و سالم که بر مبنای نیازها و خواست-

¹ Knowledgeable

که دیدگاه افراد را در مورد آموزش مصرف-کننده، در مورد مسائل روز و اهداف مربوط به آن قرار داده است وجود دارد: یکی به آلودگی-های محیطی و مدیریت منابع انسانی مرتبط می-شود و دیگری تأثیر تجارت و صنعت از طرفی و از طرف دیگر مقامات ملی و محلی بر برنامه-های طرح‌ریزی شده و تصمیمات اتخاذ شده می‌باشد. مسأله تأثیرات شرایط تولید و مصرف بر محیط و منابع طبیعی بر مفاهیم کنونی آموزش مصرف‌کننده تأثیر داشته است. ضمن اینکه برای مردم این سؤال وجود دارد که آیا واقعاً استفاده از آموزش مصرف‌کننده برای جامعه از نقطه نظر اقتصادی مفید تشخیص داده می‌شود؟ در هر صورت آگاهی از تأثیرات تولید فزاینده در بین بخش‌های فقیر و غنی جامعه و همچنین تداوم منابع محیطی و طبیعی دیدگاه جدیدی بر آموزش مصرف‌کننده را بوجود آورده است. جنبه اساسی فایده اجتماعی آموزش مصرف که اکنون بر آن تأکید شده، اهمیت تطبیق مصرف به منابع محیطی و طبیعی است. یک مطالعه نیازسنجی^۱ در سوئد انجام شده که پنج بخش ویژه را برای آموزش مصرف‌کننده نمایان ساخته است (ایدمن، ۱۹۹۱):

الف) رفتار مصرفی^۲

ب) تأثیر بر مصرف^۳

ج) مصرف شخصی^۴

د) سیاستگذاری مصرف^۵

ه) رجحان مصرف‌کننده^۶

رفتار مصرفی: هدف از آموزش درباره عوامل مهمی که الگوی رفتاری را به طور کلی و رفتار مصرفی را به طور خاص تبیین می‌کند این است که دانش‌آموزانی تربیت شوند که از عوامل مؤثر بر رفتار مصرفی مردم آگاهی داشته باشند و همچنین این توانایی را داشته باشند که عادات مصرفی سایر گروه‌ها و اقشار مردم را درک و تجزیه و تحلیل کنند؛ از اهمیت مفاهیم مربوط به رفاه و همچنین مفهوم رفاه را از دید دیگران آگاهی داشته و نهایتاً دارای نگرشی تحلیلی انتقادی به نیازهای رفاهی جوامع مختلف و روش‌های دستیابی به این رفاه برای عموم مردم باشند.

تأثیر بر مصرف: آموزش به روش‌های مختلف برای انتقال عقاید و نگرش‌ها در مصرف و مسائل رفاهی و ابعاد بازاریابی به ایجاد زنان کمک می‌کند که از این حقیقت که کانال‌ها و مجاری گوناگونی بر استانداردهای مصرف و رفاه تأثیر گذاشته و آن‌ها را انتقال می‌دهند شناخت حاصل کنند؛ همچنین توانایی برای شناسایی عقاید و هنجارهایی که اطلاعات لازم را درباره مصرف انتقال می‌دهند؛ آگاهی از کاستی‌های موجود در اطلاعات مربوط به مصرف و توانایی برای تشخیص مفید بودن کالا با ارائه استدلال

⁴ Private Consumption

⁵ Consumption policy

⁶ Consumer Influence

¹ Needs Assessment

² Consumption Behavior

³ Influence Consumption

مشترک جهانی نقش دارند. و آگاهی از وابستگی که بین شرایط مصرف و تولید از طرفی و آلودگی محیط و هدررفتن منابع از طرفی دیگر است، می‌باشد.

در هر صورت پژوهش‌های مرتبط با آموزش مصرف‌کننده بر روی بچه‌ها در مدرسه به مسائل زیر مربوط می‌شوند:

اولاً پژوهش‌های صورت گرفته در ارتباط با آموزش مصرف‌کننده به زنان به اهمیت آموزش مصرف در طول زندگی فرد تأکید می‌کنند (رادر ۱۹۷۲) ضمن اینکه بچه‌ها به وسیله تبلیغات پر زرق و برق بازاریابان بسیار آسیب‌پذیرند و از جهت دیگر آموزش مصرف با نیازهای زنان نیز مرتبط است. مک کنزی^۱ (۱۹۷۰) نیز مفاهیم و موضوعات مورد علاقه و مرتبط به بچه‌ها را مفاهیمی همچون مصرف، انتخاب‌ها، تصمیمات، جایگزین‌ها^۲ تولید و مصرف و پس‌انداز ذکر می‌کند.

ثانیاً، برخی پژوهش‌ها موضوع رفتار مصرفی کودکان را مورد بررسی قرار می‌دهند. نتایج بررسی "اتحادیه مصرف‌کنندگان"^۳ (۱۹۷۲) بر این دلالت دارد که حتی عملکرد کودکان شش سال به بالا به عنوان مصرف‌کنندگانی هستند که خرج کردنشان با آگاهی همراه می‌باشد. بچه‌های ۹ تا ۱۳ ساله در ایالات متحده مقدار قابل تأملی از پول خود را خرج

مصرف شخصی: هدف از آموزش اقتصاد شخصی این است زنانی تربیت شوند که در برنامه‌ریزی اقتصاد و مصرف شخصی خود توانا باشند و بتوانند از بین نیازها و آرزوهایشان از طرفی و دسترسی به منابع و امکانات از طرف دیگر انتخاب‌های مناسب و منطقی داشته باشند؛ آگاهی از فواید و موانع شکل‌های مختلف خرید، پرداخت، پس‌انداز؛ توانایی برای گردآوری و ارزیابی و تشخیص اطلاعات مرتبط با برنامه‌ریزی مصرف، همچنین آگاهی از حقوق مصرف‌کنندگان به منظور رسیدن به اطلاعات کامل.

برتری مصرف‌کننده: آموزش حقوق، وظایف، و ترجیحات مصرف‌کنندگان به تربیت زنانی با ویژگی‌های این چنینی نائل می‌شود: آگاهی از حقوق و وظایف مصرف‌کننده و توانایی برای حفاظت و حمایت از علایق خود درباره مصرف؛ و ایجاد شرایطی برای مشارکت و ترغیب آن‌ها برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و استفاده از راه‌هایی که در طول شرایط تولید و مصرف می‌تواند تأثیرگذار باشد.

سیاست مصرف: هدف از آموزش در بعد اقتصادی-اجتماعی و سیاست‌های مصرفی تربیت زنانی است که دارای آگاهی‌های اقتصادی-اجتماعی و ساختارهای تصمیم‌گیری و مسولیت‌پذیری که کالا، مصرف و شرایط زندگی را تعیین می‌کند. آگاهی از شرایط اقتصادی و سیاسی و فنی که بر توزیع منابع

¹ McKenzie

² Alternative

³ Consumption Union

البته این مطالعات تمایل به این دارند که شواهدی راجع به موفقیت این برنامه‌ها را در بهبود رفتارهای مصرف‌کننده و توسعه نگرش انتقادی مصرف‌کنندگان به کالاها ارائه دهند (رادیس^۳، ۱۹۷۳).

در هر حال تعادل و میانه‌روی در مصرف، وظیفه ملی و شخصی یکایک شهروندان است. اما این واقعیت نباید ما را از ضرورت فرهنگ‌سازی در این زمینه غافل نماید برای همین است که تأکید اصلی بر اصلاح "الگوی" مصرف است و نباید این موضوع مهم را در موارد جزئی و فردی خلاصه کرد. نهادها و دستگاه‌های فرهنگی و آموزشی باید بکوشند تا اندازه نگه‌داشتن در مصرف به مثابه یک ارزش به یک باور عمومی تبدیل گردد (اسماعیلی، ۱۳۸۸) که در این راستا کتاب‌های درسی به عنوان فراگیرترین و مؤثرترین رسانه از اولویت خاصی برخوردار می‌گردد.

علاوه بر این، مفهوم صرفه‌جویی و مصرف بهینه را از منظر حوزه اقتصاد آموزش و پرورش^۴ و نظریه سرمایه انسانی^۵، به عنوان پایه تحلیل اقتصادی گسترش و توسعه نهادهای آموزشی (صالحی عمران، ۱۳۸۳، Schultz, 1961، ۲۰۰۴، Becker, 1964، Correa)، نیز می‌توان مورد توجه قرار داد. چرا که این مفهوم به عنوان یک خصوصیت کیفی می‌تواند طی یک فرآیند آموزشی به انسان‌ها آموخته شود. در

اسباب بازی‌ها و تقلات می‌کنند. ۹۸ درصد از بچه‌ها در این سن معمولاً با والدین‌شان به خواربارفروشی یا سوپر مارکت‌ها می‌روند. همچنین تخمین زده می‌شود که در ایالات متحده هر ساله خانواده‌ها ۲۰ میلیارد دلار را برای نوجوانان خود برای خرید کالاها، خدمات و سرگرمی‌ها؛ فرای هزینه‌های مربوط به غذا، لباس، مسکن هزینه می‌کنند.

سوماً؛ مسائل مربوط به آموزش مصرف‌کننده در چند موضوع درسی در مدرسه از قبیل مطالعات اجتماعی، هنرهای زبانی، هنر، ریاضیات، علوم، بهداشت و اقتصاد خانواده ادغام و ترکیب می‌شوند. مطالعات زیادی ویژگی‌های آموزش مصرف موفق را ارائه کرده‌اند. ایوانز^۱ (۱۹۷۲) بر اهمیت و فایده دیدن مشاهده سوپر مارکت برای تدریس مسائل مربوط به مصرف گزارش می‌دهد. او نمونه‌هایی از فعالیت‌های یادگیری که می‌تواند در فضاهای متنوع و جذاب سوپر مارکت (در مورد آموزش مصرف) ارائه شود را ذکر می‌کند. شور^۲ (۱۹۷۴) نیز از اسباب‌بازی‌ها برای انتقال مفاهیم اساسی اقتصادی همچون "چه چیزی باعث یک انتخاب خوب می‌شود؟" یا "کیفیت یک محصول به چه معنی است؟" استفاده می‌کند.

مطالعات کمی تأثیر برنامه‌های آموزش مصرف‌کننده را مورد بررسی قرار داده‌اند. که

³ Radis

⁴ Economic of education

⁵ Human capital theory

¹ Evans

² Shurr

۲. در کتاب‌های درسی سال دوم دوره ابتدایی چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تفکیک جنسیت اشاره شده است؟

۳. در کتاب‌های درسی سال سوم دوره ابتدایی چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

۴. در کتاب‌های درسی سال چهارم دوره ابتدایی چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

۵. در کتاب‌های درسی سال پنجم دوره ابتدایی چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

روش پژوهش

با توجه به هدف و موضوع تحقیق، روش مطالعه مورد استفاده در این تحقیق، روش تحلیل محتوا^۱ از بعد کمی و کیفی است. هدف تحلیل محتوا مانند سایر تکنیک‌های پژوهشی فراهم‌آوردن شناخت، بینش، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. «تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی شامل شیوه‌های تخصصی در پردازش داده‌های علمی است» (کرپندروف، ۱۳۸۳). گال و همکارانش نیز تحلیل محتوا را «یک فن پژوهشی برای توصیف عینی، نظام‌دار کمی ظاهر محتوای رسانه ارتباطی» تعریف کرده‌اند که به شیوه‌های مختلف و طی مراحل مختلف انجام می‌شود و کتاب‌های درسی از جمله اسنادی هستند با بهره‌گیری از فنون تحلیل

حقیقت خصوصیات کیفی انسان نوعی سرمایه است، زیرا این خصوصیات می‌توانند به صورت منبع درآمدهای بیشتر و یا اقناع و ارضاء فراوان‌تر در آینده درآیند. چنین سرمایه‌ای انسانی است، چرا که جزیی از اجزاء انسان را تشکیل می‌دهد. به عبارت دیگر هنگامی که از تشکیل سرمایه انسانی صحبت می‌شود، زمانی است که تغییرات و تحولاتی در افکار و افعال فرد بوجود آید (Watson. et al. ۲۰۰۳). همانطور که عماد زاده (۱۳۷۸) یادآور می‌شود این تغییرات و تحولات که در درون افراد متبلور شده و غیر قابل انفکاک می‌باشد، آنان را قادر می‌سازد تا:

۱. کالاهای و خدمات بیشتری و یا بهتری تولید کنند.

۲. درآمدهای پولی و بالاتری تحصیل نمایند.

۳. و نهایتاً درآمد خود را عاقلانه‌تر مصرف کنند.

هدف تحقیق

هدف این پژوهش بررسی و تحلیل محتوای مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه در کتب درسی دوره ابتدایی با تأکید بر نقش جنسیت می‌باشد.

سوالات تحقیق

۱. در کتاب‌های درسی سال اول دوره ابتدایی چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تفکیک جنسیت اشاره شده است؟

^۱ Content analysis

کتاب در هفت عنوان فارسی (بخوانیم)، فارسی (بنویسیم)، علوم، هدیه‌های آسمانی، قرآن، ریاضی، تعلیمات اجتماعی در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ می‌باشد. نمونه آماری تحقیق حاضر با جامعه آماری یکسان می‌باشد. به عبارت دیگر نمونه‌گیری انجام نشده و کل جامعه به عنوان نمونه انتخاب و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

ابزار اندازه‌گیری

ابزار گردآوری داده‌ها، چک لیستی از مفاهیم مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه بود که توسط محقق و با بررسی ادبیات نظری و پژوهش‌های مرتبط با موضوع توسط محقق حاصل شد که در نمودار (۱) ارائه شده است.

برای حصول اطمینان از روایی^۲ ابزار، پس از تهیه چک‌لیست مذکور، در اختیار متخصصان قرار گرفته تا آن‌ها تناسب مفاهیم را با مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه نمایند. نتایج نظرخواهی مؤید این موضوع بود که مفاهیم مستخرج با مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه ارتباط تنگاتنگی دارند. به عبارتی دیگر مفاهیم از روایی کامل برخوردارند.

برای حصول اطمینان از پایایی^۳ ابزار از روش بازخوانی یا اجرای مجدد استفاده شد. بدین صورت که کتاب‌های درسی مورد بررسی توسط محقق چندین بار (۳ بار) خوانده شد و نتایج یکسانی حاصل شد.

محتوا آن‌ها را مورد بررسی قرار داد (گال و دیگران، ۱۳۸۶؛ وهاوارد نیکلس، ۱۳۶۸). این روش در پژوهش‌های علوم رفتاری به ویژه روانشناسی و علوم تربیتی برای بررسی‌های مربوط به محتوای کتاب‌های درسی کاربرد فراوانی دارد. باور^۱ به شش نوع از طرح‌های تحلیل محتوا اشاره می‌کند که ساده‌ترین آن‌ها توصیف تعداد فراوانی موارد شمارش شده در متن است (به نقل از مهران، ۱۳۸۶). که روش استفاده شده در بخش کمی مقاله حاضر نیز روش مذکور می‌باشد. واحد ثبت در تحلیل شامل کلمات و مفاهیم مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه، مضامین مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه و نهایتاً تصاویر مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه در متون مورد بررسی می‌باشد. بنابراین در قسمت کلمه، تکرار کلمات مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه، در مورد تصاویر، تصاویری که پیام‌های صرفه‌جویی و مصرف بهینه را می‌رسانند مورد نظر بوده است. و در واحد مضامین به جاهایی که محتوای آن اظهار نظر در زمینه صرفه‌جویی و مصرف بهینه بوده، مورد توجه قرار گرفته است. از طرف دیگر بخش کیفی مقاله حاضر به منظور بررسی عمیق‌تر مسأله برخی جملات و تصاویر کیفی را نیز در خود جای داده است.

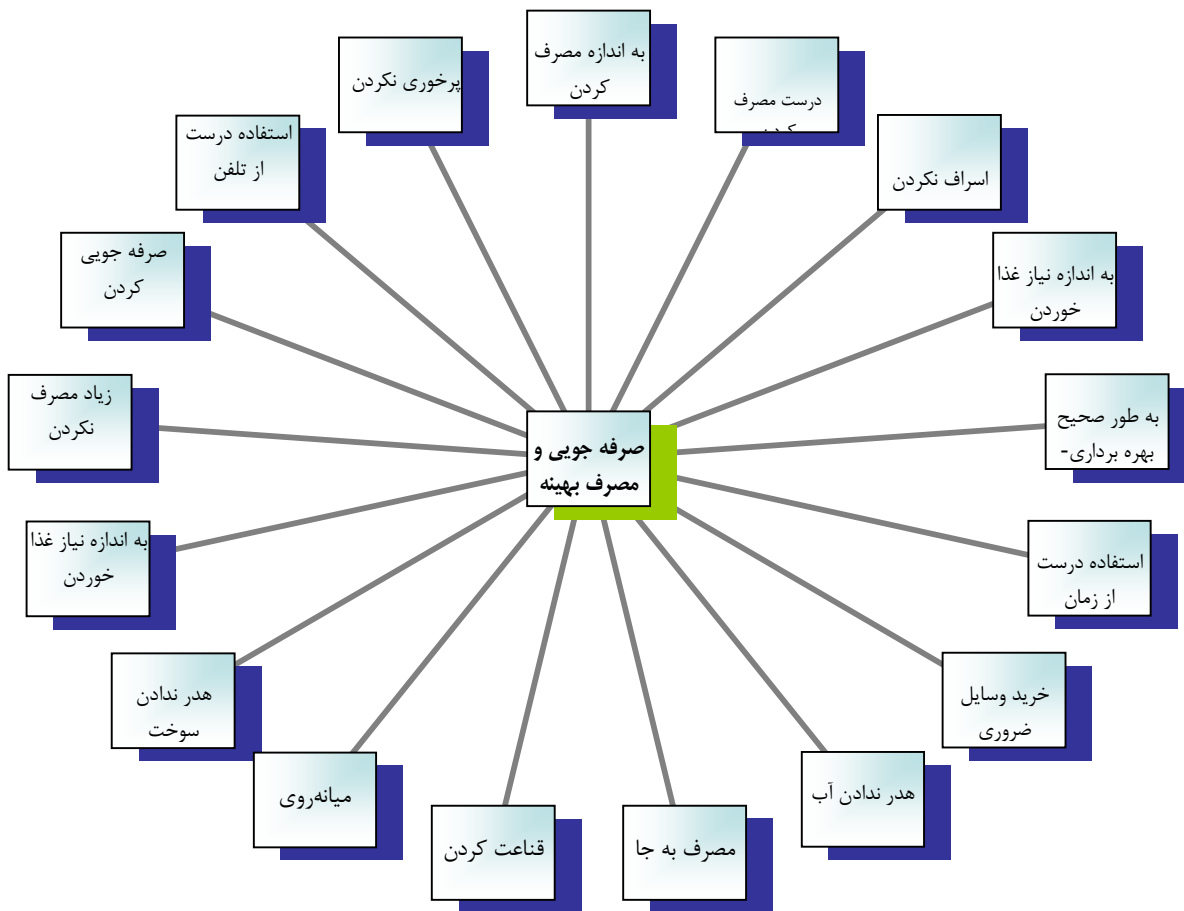
جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری مورد مطالعه، کلیه کتاب‌های درسی دوره آموزش ابتدایی، شامل ۳۶ جلد

^۲ validity

^۳ reliability

^۱ bavar

نمودار ۱- کلمات و مفاهیم مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه در کتاب‌های مورد بررسی

یافته‌های تحقیق

در این بررسی سعی شده است با عنایت به سؤالات اصلی تحقیق و با استناد به مفاهیم و کلمات مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تفکیک نقش زنان و مردان (نمودار شماره ۱) در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در دو بخش کمی و کیفی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

الف- یافته‌های کمی

در این بخش سعی شده است تا میزان توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به مقوله صرفه-

جویی و مصرف بهینه به صورت کمی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. لذا نتایج تحقیق در قالب جداول (۱-۵) برای پاسخ به سؤالات تحقیق آورده می‌شود. سؤال اول پژوهش: در کتاب‌های سال اول دوره ابتدایی چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

جدول ۱- نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های سال اول دوره ابتدایی درباره توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت

جنسیت		تصاویر	مضامین	تعداد کلمات	نام کتاب	تعداد تصاویر	تعداد صفحه
زن	مرد						
-	۱	۱	-	-	فارسی (بخوانیم و بنویسیم)	۳۵	۲۵۵
۱	۱	۳	۳	۲	علوم تجربی	۱۱۶	۹۶
-	-	-	-	-	قرآن	۳۸	۷۲
-	-	-	-	-	ریاضی	۲۶۳	۱۶۴

مربوط به جنس مذکر و یک مورد آن مربوط به جنس مؤنث بوده است. سؤال دوم پژوهش: در کتاب‌های سال دوم چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

براساس نتایج جدول شماره (۱) کتاب علوم تجربی از لحاظ مفاهیم مرتبط با مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه دارای بیشترین فراوانی و کتاب‌های فارسی، آموزش قرآن و ریاضی در بخش تعداد کلمات و مضامین و همچنین کتاب‌های قرآن و ریاضی در بخش تصاویر مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه دارای کمترین فراوانی می‌باشند. در مقایسه چهار کتاب سال اول ابتدایی، کتاب علوم تجربی با ۸ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه بیشترین فراوانی را دارا می‌باشد و پس از آن کتاب فارسی با ۱ مرتبه و در نهایت کتاب‌های آموزش قرآن و ریاضی بدون هیچ فراوانی در ارتباط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه قرار دارند. در ارتباط با جنسیت، کتاب‌های سال اول دوره ابتدایی از بین فراوانی مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه، فقط در ۳ مورد به جنسیت اشاره داشته که ۲ مورد آن

جدول ۲- نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های سال دوم دوره ابتدایی درباره توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و

مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت

جنسیت		تصاویر	مضامین	تعداد کلمات	نام کتاب	تعداد تصاویر	تعداد صفحه
زن	مرد						
-	-	۲	۲	۳	فارسی (بخوانیم و بنویسیم)	۱۹۲	۳۲۳
-	-	-	۱	۱	علوم تجربی	۹۵	۸۴
-	-	-	-	-	هدیه آسمانی	۴۷	۷۲
-	۲	۶	۲	۲	قرآن	۳۲	۹۳
-	-	-	-	-	ریاضی	۱۲۳	۱۵۶

مصرف بهینه در میان کتاب‌های سال دوم دوره ابتدایی بیش‌ترین فراوانی را دارد و در نهایت کتاب‌های هدیه آسمانی و ریاضی بدون هیچ فراوانی قرار دارد. در میان کتاب‌های سال دوم در ارتباط با جنسیت، تنها دو مورد اشاره شده که هر دو مورد آن مربوط به جنس مرد می‌باشد که در کتاب آموزش قرآن اشاره شده و به جنس مؤنث در ارتباط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه در میان کتاب‌ها هیچ توجهی نشده است. سؤال سوم پژوهش: در کتاب‌های سال سوم چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

بر اساس نتایج جدول شماره (۲) از میان کتاب‌های سال دوم دوره ابتدایی، کتاب فارسی در بخش تعداد کلمات مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه دارای بیش‌ترین فراوانی و کتاب‌های هدیه آسمانی و ریاضی دارای کم‌ترین فراوانی دارا می‌باشد. در قسمت مضامین مشترکاً کتاب‌های فارسی و قرآن دارای بیش‌ترین اشاره و کتاب‌های هدیه آسمانی و ریاضی دارای کم‌ترین فراوانی دارا می‌باشد. در قسمت مضامین مشترکاً کتاب‌های فارسی و قرآن دارای بیش‌ترین اشاره و کتاب‌های علوم تجربی، هدیه آسمانی و ریاضی مجدداً دارای کم‌ترین فراوانی می‌باشد. در بخش تصاویر، کتاب قرآن دارای بیش‌ترین اشاره و کتاب‌های علوم تجربی، هدیه آسمانی و ریاضی کم‌ترین اشاره برخوردار می‌باشد. به طور کلی کتاب قرآن با ۱۰ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و

جدول ۳- نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های سال سوم دوره ابتدایی درباره توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت

جنسیت	تصاویر	مضامین	تعداد کلمات	نام کتاب	تعداد	تعداد
					تصاویر	صفحه
مرد	زن	مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه				
۱	۱	۷	۳	۶	فارسی (بخوانیم و بنویسیم)	۳۱۰
-	۱	۵	۳	۷	علوم تجربی	۱۰۴
-	-	-	-	-	هدیه آسمانی	۷۹
-	-	-	-	-	قرآن	۱۴۲
۱	۱	-	۱	۲	تعلیمات اجتماعی	۱۳۳
-	-	-	-	-	ریاضی	۱۸۶

با ۳ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه به ترتیب در جایگاه دوم و سوم قرار دارد. و در نهایت کتاب‌های هدیه آسمانی، قرآن و ریاضی بدون هیچ فراوانی در تمام واحد ثبت در تحلیل قرار دارد. در ارتباط با موضوع جنسیت، کتاب‌های سال سوم دوره ابتدایی از بین فراوانی اشاره شده مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه، تنها ۵ مورد به جنسیت اشاره داشته که ۳ مورد آن مربوط به جنس مذکر و ۲ مورد آن مربوط جنس مؤنث می‌باشد.

سؤال چهارم پژوهش: در کتاب‌های سال چهارم چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

براساس نتایج جدول شماره (۳) کتاب علوم تجربی در قسمت تعداد کلمات مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه دارای بیشترین فراوانی می‌باشد. در بخش تصاویر مشترکاً کتاب‌های فارسی و علوم تجربی دارای بیشترین اشاره، و کتاب‌های هدیه آسمانی، قرآن و ریاضی دارای کمترین اشاره برخوردار می‌باشد. در بخش تصاویر مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه، کتاب فارسی دارای بیشترین فراوانی و کتاب‌های هدیه آسمانی، قرآن، تعلیمات اجتماعی و ریاضی از کمترین فراوانی برخوردار است. از بین کتاب‌های دارای فراوانی مربوط به موضوع تحقیق در سال سوم دوره ابتدایی، کتاب فارسی با ۱۶ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه بیشترین فراوانی را دارد. و پس از آن کتاب علوم تجربی با ۱۵ مرتبه و کتاب تعلیمات اجتماعی

جدول ۴- نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های سال چهارم دوره ابتدایی درباره توجه به مفاهیم صرفه‌جویی

و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت

جنسیت	تصاویر	مضامین	تعداد کلمات	نام کتاب	تعداد	تعداد	
					تصاویر	صفحه	
مرد	زن	مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه					
۱	۱	۳	۴	۱۳	فارسی (بخوانیم و بنویسیم)	۱۳۰	۳۱۰
-	۱	۱	۱	۳	علوم تجربی	۸۶	۱۰۴
-	-	۳	-	۲	هدیه آسمانی	۳۹	۷۹
-	-	-	-	-	قرآن	۲۳	۱۴۲
-	-	-	-	۱	تعلیمات اجتماعی	۸۹	۱۳۳
-	-	-	-	-	ریاضی	۹۳	۱۸۶

از آن کتاب‌های علوم تجربی، هدیه آسمانی و تعلیمات اجتماعی به ترتیب با ۵ و ۱ مرتبه قرار دارند و در نهایت قرآن و ریاضی بدون هیچ فراوانی به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه قرار دارد. در میان کتاب‌های سال چهارم، از بین فراوانی اشاره شده در ارتباط با موضوع صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت، فقط ۳ مورد به جنسیت اشاره کرده که دو مورد آن مربوط به جنس مذکر و یک مورد آن مربوط به جنس مؤنث می‌باشد.

سؤال پنجم پژوهش: در کتاب‌های سال پنجم چقدر به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت اشاره شده است؟

بر اساس نتایج جدول شماره (۴) کتاب فارسی در بخش تعداد کلمات مربوط به فرهنگ صرفه‌جویی و مصرف بهینه دارای بیشترین اشاره و کتاب‌های قرآن و ریاضی دارای کمترین اشاره دارا می‌باشد. در قسمت مضامین مجدداً کتاب فارسی دارای بیشترین فراوانی و کتاب‌های هدیه آسمانی، قرآن، تعلیمات اجتماعی و ریاضی از کمترین فراوانی برخوردار می‌باشد. در قسمت تصاویر، مشترکاً کتاب‌های فارسی و هدیه آسمانی دارای بیشترین فراوانی و کتاب‌های قرآن، تعلیمات اجتماعی و ریاضی از کمترین فراوانی برخوردار بوده است. به طور کلی، در مقایسه شش کتاب سال چهارم دوره ابتدایی، کتاب فارسی با ۲۰ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه بیشترین فراوانی را دارد. پس

جدول ۵- نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های سال پنجم دوره ابتدایی درباره توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه به تفکیک جنسیت

جنسیت	تصاویر	مضامین	تعداد کلمات	نام کتاب	تعداد	تعداد	
					تصاویر	صفحه	
زن	مرد	مرتبط با صرفه‌جویی و مصرف بهینه					
-	-	۱	۳	۲	فارسی (بخوانیم و بنویسیم)	۱۳۰	۳۱۰
-	۱	-	۱	۳	علوم تجربی	۸۶	۱۰۴
۱	۱	۲	۵	۱۰	هدیه آسمانی	۳۹	۷۹
-	-	-	۱	۱	قرآن	۲۳	۱۴۲
-	۱	۱	۱	۹	تعلیمات اجتماعی	۸۹	۱۳۳
-	-	-	۱	۵	ریاضی	۹۳	۱۸۶

کم‌ترین فراوانی برخوردار می‌باشد. در ارتباط با مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه با تأکید بر جنسیت در میان کتاب‌های سال پنجم، از بین فراوانی‌های اشاره شده تنها ۴ مورد به جنسیت در ارتباط با مصرف بهینه اشاره شده که ۳ مورد آن مربوط به جنس مذکر و ۱ مورد آن مربوط به جنس زن می‌باشد.

نتایج کیفی

با این حال در بخش کیفی تحقیق نیز موارد جالبی به چشم می‌خورد. که ارائه آن‌ها مفید به نظر می‌رسد.

یکی از نکاتی که در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در مورد صرفه‌جویی و مصرف بهینه کاملاً نمایان است، بحث عدم توجه به زنان در این زمینه می‌باشد. برای بررسی این موضوع مثال‌هایی را ارائه می‌دهیم.

بر اساس نتایج جدول شماره (۵) از میان کتاب‌های سال پنجم دوره ابتدایی، در بخش کلمات مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه، کتاب هدیه آسمانی دارای بیش‌ترین فراوانی و کتاب قرآن دارای کم‌ترین فراوانی می‌باشد. در قسمت مضامین مجدداً کتاب هدیه آسمانی دارای بیش‌ترین اشاره و کتاب‌های علوم تجربی، قرآن، تعلیمات اجتماعی و ریاضی از کم‌ترین فراوانی برخوردار می‌باشد. در قسمت تصاویر مربوط به صرفه‌جویی و مصرف بهینه، کتاب هدیه آسمانی دارای بیش‌ترین اشاره و کتاب‌های علوم تجربی، قرآن و ریاضی از کمترین اشاره برخوردار می‌باشد. به طور کلی کتاب هدیه آسمانی با ۱۷ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه بیش‌ترین فراوانی را دارد و کتاب آموزش قرآن با ۲ مرتبه توجه

نتیجه‌گیری

نظام‌های آموزش در عصر حاضر دارای کارکردهای متنوع و بسیار گسترده‌ای می‌باشند. این کارکردها را می‌توان در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی مشاهده نمود. در این میان نقش آموزش ابتدایی در شکل‌دهی و نیز جهت‌دهی فرهنگ عمومی جامعه، علی‌الخصوص فرهنگ رفتاری دانش‌آموزان بسیار حایز اهمیت می‌باشد. برنامه‌ریزان و متولیان امور اجتماعی و فرهنگی همواره سعی دارند تا با استفاده از نقش‌آفرینی بسیار مهم نظام آموزشی، به مطالعه و شناخت مکانیزم‌های موجود در این عرصه پرداخته تا هر چه بهتر و مناسب‌تر به مهندسی رفتار افراد جامعه پردازند. از جمله حوزه‌های اساسی که می‌توان با بررسی و مطالعه علمی به شناخت رفتارهای افراد پرداخت، نقش فرهنگی آموزش در حل معضلات و مشکلات اجتماعی می‌باشد. گرچه دامنه مسائل اجتماعی متنوع می‌باشد، اما متأسفانه امروزه الگوی نامناسب رفتار افراد در عرصه مصرف، به یکی از معضلات اساسی جامعه ما تبدیل شده و قطعاً راه حل آن در "اصلاح الگوی مصرف" می‌باشد.

به هر جهت در این بررسی با توجه به نتایج بدست‌آمده از جداول شماره‌های (۱)، (۲)، (۳)، (۴)، (۵) به طور میانگین در قسمت کلمات کتاب فارسی با (۲۴) مرتبه توجه، بیش‌ترین اشاره به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف

به عنوان مثال در صفحه (۱۲) کتاب فارسی پایه اول تصویر پسر بچه‌ای که در حال بستن شیر آبی است که دارد چکه می‌کند. نشان داده شده است.

در کتاب قرآن پایه دوم ابتدایی ص (۱۶) تصاویر چند پسر بچه در حال خوردن میوه‌ها و نوشیدن (به منظور حالت اسراف) هستند.

در کتب فوق‌الذکر در صفحه (۴۲) باز هم تصویر یک پسر بچه دیده می‌شود که سیبی را به گاز زده و برای مذموم شمردن اسراف از آن استفاده شده است.

در صفحه (۲۱) کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی نیز برای نشان دادن اهمیت مصرف صحیح سوخت، تصویر مردی در حال بنزین زدن نشان داده شده است.

لذا با در نظر گرفتن مثال‌های بالا نگاه جنسیتی به مصرف بهینه در کتاب‌های درسی کاملاً نمایان است. اما مسأله جالب‌تر این است که در کلیه موارد نادری که برای صرفه‌جویی و مصرف بهینه به زنان توجه شده، نیز در کنار آن دقیقاً از جنس مرد نیز استفاده شده است.

به عنوان مثال در کتاب علوم پایه اول صفحه (۷۷) در عین حالی که در مورد صرفه‌جویی آب تصویر یک دختر بچه به تصویر کشیده شده است در همانجا تصویر پسر بچه نیز دیده می‌شود.

مصرف بهینه، از بین فراوانی‌های اشاره شده به موضوع تحقیق، ۱۷ مورد آن به مفهوم جنسیت اشاره داشته، که نسبت به فراوانی مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه رقم قابل توجهی نمی‌باشد که این امر بیانگر این است که طراحان و برنامه‌ریزان کتب درسی دوره ابتدایی به مقوله جنسیت با تأکید بر نقش زن در ارتباط با مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه توجه ضعیفی داشته‌اند. به طور مثال از ۱۷ مورد، ۱۲ مورد آن مربوط به جنس مذکر و فقط ۵ مورد مربوط به جنس مؤنث بوده است. همان طور که اشاره شده، در کتب درسی گرایش عمده به نقش مردان مشاهده می‌شود. این موضوع نمودار این مسأله است که در کتاب‌های درسی توازن و تعادل هویت جنسیتی در ارتباط با مصرف بهینه رعایت نشده است. همچنین بیش‌ترین فراوانی مربوط به جنسیت در واحد ثبت در تحلیل، در بخش تصاویر بوده است.

به هر جهت لازم به ذکر است که نقش آموزش و پرورش در شناساندن الگوی صحیح مصرف در دانش‌آموزان، نقش حیاتی و بی‌بدیل است. این مهم، از طریق کتاب‌های درسی به مخاطبان منتقل می‌شود. میزان توجه مؤلفان این کتاب‌ها به موضوع تحقیق، علاوه بر انعکاس دیدگاه‌های مؤلفان این کتاب‌ها، بیانگر آراء و افکار کلان سیاست‌گذاری فرهنگی آن کشور نیز است. کم‌توجهی به نقش زنان در زمینه مصرف بهینه و صرفه‌جویی در محتوای کتاب‌های درسی نشان از جدی نگرفتن یکی از مهم‌ترین

بهینه را داشته است و کتاب قرآن با (۳) مرتبه توجه از کم‌ترین فراوانی در میان کتاب‌های مورد بررسی برخوردار بوده. در قسمت مضامین، کتاب فارسی با (۱۲) مرتبه بیش‌ترین توجه، کتاب ریاضی با (۱) مرتبه کم‌ترین توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه داشته است. در بخش تصاویر، مجدداً کتاب فارسی با (۱۴) مرتبه و کتاب ریاضی با هیچ فراوانی به ترتیب از بیش‌ترین و کم‌ترین اشاره برخوردار بوده‌اند. براساس نتایج بدست آمده از جداول فوق‌الذکر، در میان پایه‌های دوره ابتدایی، پایه پنجم با ۴۶ مرتبه توجه به مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه بیش‌ترین فراوانی را دارد. بعد از آن پایه سوم با ۳۴ مرتبه و پایه چهارم با ۳۱ مرتبه و پایه دوم با ۱۹ مرتبه و در نهایت پایه اول با ۹ مرتبه اشاره به موضوع صرفه‌جویی و مصرف بهینه قرار دارد. همچنین اشاره به این نکته ضروری می‌باشد که کتاب‌های پایه پنجم از هماهنگی و یکنواختی محتوایی مناسبی نسبت به سایر کتاب‌های پایه‌های دیگر نسبت به مفهوم صرفه‌جویی و مصرف بهینه داشته است. در ارتباط با مفهوم جنسیت می‌توان این گونه استنباط کرد که از میان کتاب‌های دوره ابتدایی، کتاب‌های فارسی و علوم تجربی بیش‌ترین توجه را به مفهوم جنسیت در صرفه‌جویی نسبت به سایر کتاب‌ها داشته‌اند. علاوه بر این نکته، کم‌رنگی هویت جنسیتی در کتاب‌های درسی قابل تأمل است. در اهمیت نقش جنسیت در زمینه صرفه‌جویی و

پایه‌های رفتار فرهنگی در دوره آموزش ابتدایی است. مؤلفان کتب درسی در انعکاس مفاهیم صرفه‌جویی و مصرف بهینه در پایه‌های ابتدایی به ویژه در کتاب‌های درسی با توجه به نتایج بدست آمده چندان برنامه‌ریزی شده عمل نکردند. این کم‌توجهی زمانی قابل تأمل می‌شود که به نقش جنسیت بلاخص نقش زنان که انصافاً در جامعه ایرانی مدیریت خانواده به عهده آن‌ها است، یک نوع کم اهمیت تلقی کردن نقش آنان در اقتصاد خانواده تلقی می‌شود. با توجه به این که الگوی رفتاری و نقش اجتماعی دانش‌آموزان در حال شکل‌گیری و تثبیت شدن می‌باشد این کم‌توجهی نمانگر این است که نظام آموزشی در ارتباط با این مفهوم، برنامه درسی مناسبی نداشته است. از این‌رو طراحان و برنامه‌ریزان درسی و آموزشی باید توجه در خور شایسته‌ای به موضوع مصرف فراخور نیازهای فعلی و آتی جامعه کنند تا دانش‌آموزان از این طریق به شهروندانی هوشیار از حقوق و مسئولیتی که به عنوان مصرف‌کننده در جامعه دارند آگاه شوند و نگرش درستی نسبت به استفاده درست از منابع داشته باشند. از این‌رو نه تنها زندگی رضایت‌مندانه‌ای از طریق شناسایی نیازهای واقعی از نیازهای کاذب و درست مصرف‌کردن دارند بلکه به اقتصاد ملی و توسعه اقتصادی کشور نیز کمک شایانی می‌کنند.

منابع فارسی و انگلیسی

- Becker, G. S (1964) **Human Capital**. Columbia University Press, New York.
- consumers union of the united states of America (1972) **Elementary level consumer education**. consumers union of the union state of America mount Vernon. New York
- Evans D w(1972) **The supermarket: A consumer classroom instructor** 82:60-62
- Gidwitz. Ronald J & Mcgee Gelen W. (2000) **Consumer Education in Illinois Schools**. Springfield.
- Hansen, U. Schrader, U. (1977) A Modern Model of Consumption for Sustainable Society. *Journal of consumer policy*;20,(4), 443-468
- Hector ,Correa.(2004); **A game theoretic analysis of public/government interactions in human capital formation**, *Journal of Socio-Economics*, ,3. 409-425.
- Idman P. (1977) **consumer education in school: an experiment in the production of educational material (educational and psychological interactions**, No. 63).school of education malmo.
- Idman, P. (1991) Consumer education. In Lewy, A. (Ed), *the international encyclopedia of curriculum*. PP. 784-785, England, Pergamon Press.
- Kaziboni & Tabeth, (2000). " Picking up Threads- Women Pursuing Further Studies at the University of Zimbabwe". *Studies in the Education of Adults* , Oct, Vol. 32.
- mckenzie R B (1970) The economic literacy of elementary school pupils. *Elem. Sch.j*.71:26-35
- Rader . W. D. (1972) The working with young consumerism in the classroom. *Instructor* 82:55-59
- Radis M W (1973) consumerism belong in the class-room too teacher 90:54-56
- Schultz,t.w.(1961) **Investment in Human capital**, *American Economic Review*:51:1-17
- Shurr S1974 consumerism. *Teacher* 91:48-51
- Warren W. et al. (2003) The effects of human capital, organizational demography, and interpersonal processes on venture partner, *Journal of Business Venturing*, 18. 145-164.
- Western Provincial Task Force (1976) **Consumer oriented studies for elementary school children**. Edomant, Alberta.
- اسماعیلی، محسن(۱۳۸۸)مدیریت مصرف. تهران: انتشارات همشهری
- چابکی، ام البنین(۱۳۸۲) آموزش و جنسیت در ایران. مطالعات زنان. سال اول. شماره ۲. صص- ۷۱-۱۰۰
- صالحی عمران، ابراهیم(۱۳۸۳)دیدگاه‌های نظری توسعه آموزش عالی. دانشور رفتار. سال یازدهم. شماره ۵. صص ۵۵-۶۷
- عماد زاده، مصطفی (۱۳۷۸)؛ اقتصاد آموزش و پرورش. جهاد دانشگاهی اصفهان. اصفهان.
- کرپیندروف، کلوس (۱۳۸۳) ؛ تحلیل محتوای مبانی روش شناسی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران : نشر نی.
- گال و دیگران (۱۳۸۶)؛ روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی، ترجمه احمد رضا نصر و همکاران ، تهران: انتشارات سمت.
- مهرام، بهروز؛ نبی زاده شهری، بتول (۱۳۸۶)؛ کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، مازندران: مجموعه مقالات همایش آسیب‌شناسی و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.
- وهاورد نیکلس، ادری(۱۳۶۸) راهنمای عملی برنامه‌ریزی درسی. ترجمه داریوش دهقان. تهران: انتشارات قدیانی